

Szabó Attila

Kortársak a fiókban?

Szakmai konferencia a mai magyar dráma helyzetéről

Nemzeti drámairodalmunk remekei közül a ma legnagyobbak tartott művek évekig, évtizedekig pihentek az asztalfiókban. A *Bánk bánt* csak 18 évvel megírása után mutatták be (Kassán 1833-ban), de a forradalomig tulajdonképpen nem került be az irodalmi és színházi köztudatba. Az *ember tragédiája* még több ideig várt sorára, 23 évvel keletkezése után, 1883-ban vitte színre Paulay Ede a Nemzeti Színházban, ami részéről akkor igencsak merész vállalkozásnak számított. És az is köztudott, hogy Vörösmarty Mihály nem élhette meg a *Csongor és Tünde* 1879-es, szintén Paulay által rendezett ősbemutatóját. A darab megírása és bemutatása között 49 esztendő telt el.

Kortársak a fiókban címmel szervezett konferenciát a kortárs magyar dráma helyzetéről 2022. május 23-án a Magyar Művészeti Akadémia, azt a kérdést igyekezve körüljárni, hogy mennyire találják meg a színpadot az utóbbi néhány évtized új magyar darabjai, és hogy van ez Európa más országaiban.

Magyar helyzetkép

Kiss József drámaíró, a konferencia főszervezője szenvedélyes felszólalásában megerősítette a címben foglalt helyzetképet: 10 év alatt 39 színház mindössze 39 kortárs magyar ősbemutatót hirdetett, átlagban minden színház tízévente egyet. Hús vidéki és tizennyolc budapesti kőszínház műsorán jól látszik, hogy a nagyszínpadi, felnőtteknek szóló, egész estés kortárs magyar drámák ősbemutatóinak száma megdöbbentően alacsony. A nemzeti minősítésű színházak mutatói sem jobbak az országos átlagnál, és a bemutatószám ingadozása semmilyen koncepcionális tendenciát nem mutat. Kiss ezt a negatív képet az átgondolt, szuverén műalkotásként felfogott dráma válságával hozza összefüggésbe: a színházi közbeszéd is egyre inkább szövegeket említ, mely pusztán nyersanyaga a színházi előadásnak, nem pedig gerince. A színházak kifogásai

döntően a rendszerrel függenek össze: a feszített évadterv, a teltházak kényszere érthetően a biztos sikert szavatól ismert szerzők választását eredményezi. Ugyanakkor a közönség részéről lenne igény a friss hangvételű, minőségi és befogadható előadásokra, melyek korszerű nyelven beszélnek. Kiss szerint egy lehetséges kiúthoz mentori és ösztöndíjprogramokra van szükség, melyek életpályamodellben folytatódnak, ezzel párhuzamosan pedig anyagiilag is ösztönözni kell a színházakat a kortárs magyar bemutatók felvállalására. Előzményként a 2001-ben indult, de azóta sajnos feledésbe merült Katona József Pályázat emlékét idézte.

Magam az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet által fejlesztett Színházi Adattár bemutatóadataira támaszkodva néztem rá az elmúlt ötven év magyar bemutatóinak összesített adataira, melyek némileg árnyalhatják a képet. Az Adattárban jelenleg közel negyvenhatezer színházi bemutató szerepel, évtizedenkénti meredek bővüléssel. A hetvenes évektől napjainkig a magyar szerzők az összes bemutató közel 50%-át teszik tehát a magyar szerzők bemutatószáma a színházi rendszer növekedésével arányosan lépést tart. Bár a kortárs szerző fogalmát nehéz meghatározni, beszédes adat, hogy a bemutató időpontjában még élő szerzők művei a 90-es évektől ugrásszerűen megemelkednek a „klasszikus” magyar drámaírók lényegében stagnáló számú bemutatószámához képest. Az élő szerzők bemutatói a 2010-es években több mint duplájára emelkednek az 1990-es évekhez képest. A 2000-es évektől jelentősen megnő a legtöbbször színre vitt szerzők összes bemutatóinak száma, tehát a „befutott” szerzőket még többször, több helyen játsszák, mint a korábbi évtizedekben. Más nézőpontból viszont tényleg sokat szélesedett a játszott szerzők merítése, hiszen a legalább 6 bemutatót megért írók száma is meredeken emelkedik. Ez az egyébként üdvös diverzifikáció azzal a következménnyel is járhat, hogy kevésbé tudnak kirajzolódni a nagy közönséget vonzó, sok színházban, sok változatban játszott drámai remekművek. Így a Színházi Adattár számai talán nem annyira mondanak ellent Kiss József konklúzióinak, főként mivel sok esetben az átdolgozó-színpadra író is szerzői megjelölést kap.

Hasonló metodikával összesítette Bodó A. Ottó is az erdélyi kortárs magyar szerzők színházi jelenlétét. Tíz erdélyi kőszínházat vizsgált, 380 kortárs bemutatóból 60% volt magyar szerző műve, az erdélyi magyar szerzők aránya 15%. Előadásából kiderült: az erdélyi magyar nyelvű színházak körében sem jobb a helyzet, mint az anyaországban: a kötött bérletrendszerben szűkös kortárs bemutatóit a 45 év alatti rendezők érdektelenségével is lehet magyarázni.

A harminc alattiaknál kb. 7,8% a kortárs szövegekre fogékonyak aránya, a 45 alattiaknál ez felkúszik 17%-ig. A fiatal rendezők inkább fordulnak a világirodalom kortárs drámái felé.

Európai kitekintés

Németh Ákos drámaíró, az újjáalakult Drámaírói Kerekasztal elnöke az oszt-rák, német, francia, belga és az angol színházak műsorait tekintette át és a kortárs szerzők dominanciáját mutatta ki. A berlini Deutches Theater például egy májusi héten húsz előadást játszik, teltházakkal, mindössze 3 klasszikus szerző darabja, a többi mai dráma. A Schaubühne műsorán egyetlen klasszikus szerző szerepelt, az évadban a 8 bemutatóból 4 ősbemutató kortárs darab. De Bécsben, Zürichben, Brüsszelben vagy Londonban is sok az ősbemutató. A Comedie Francaise programszerűen keresi a kortárs műveket: ha egy szerző beküld egy színdarabot, egy vezető színészekből álló csoport elolvassa, akik előadásra javasolják vagy sem az adott szöveget. A londoni Royal Court Theatre pedig már több évtizede szervez workshopokat, rezidens programokat nemzetközi kortárs drámaíróknak.

Vidovszky György írországi esettanulmányt hozott, felhíva a figyelmet arra a különös ellentmondásra, hogy miközben az ír dráma világszerte az ország egyik legjelentősebb kulturális „exportcikke”, az ír színház a világ számára jórészt ismeretlen. Beszélt a jól ismert elődökről és a kortársakról: Murphy, Friel, Carr, Kilroy, McPherson neve merült fel, valamint szó volt a legismertebbről, Martin McDonagh-ról. Utóbbi azért nagyon ellentmondásos, mert bár a világ színpadain az ír identitás friss és erős megfogalmazójának számít, a szerző valóban leginkább angol identitású, és az írek kevésbé fogadják el szószólojuknak. Elképzelhető, hogy létezik egy csak az irodalomban létező Írország-kép.

Pászt Patrícia dramaturg, műfordító, a lengyel kultúra avatott ismerője és közvetítője azt a régióknban páratlan gyakorlatot mutatta be, mely a kortárs drámák megszületését, dramaturgiai csiszolását és gyors színpadra kerülését támogatja. Tadeusz Słobodzianek drámaíró nevéhez és az általa létrehozott Dráma Laboratóriumhoz köthető a 2000-es évek fordulóján lezajlott alkotói nemzedékváltás, amely friss lendületet adott a lengyel drámairodalomnak. A hetente rendezett workshopok keretében olvasópróbákat szerveznek ifjú drámaírók és rendezők részvételével, melyek alkalmával az új szövegek dramaturgiai, és színpadi életképességét vizsgálják. A műhelymunka során kor-

rigált szövegeket egy zárt próbán, rendezői instrukciókkal adják elő. Majd a szerző és rendező már a közönség előtt is nyitott, nyilvános felolvasásokon dolgozik tovább. Végül a többször átdolgozott szöveg élvonalbeli színészek közvetítésével kerül bemutatásra a varsói színházak egyikében. A Laboratórium műhelymunkái során eddigi közel 300 új darabot elemeztek, mintegy 90 rendező, 70 drámaíró, 1000 színész és 100 külsős szakértő részvételével. A közös munka eredményeképp több mint 70 friss, utóbb jelentősnek bizonyuló lengyel darab jutott el a lengyelországi színpadokra. Az utóbbi két évtizedben számos más támogatási forma is megjelent: a Drámaírás-program keretében féléves támogatásokat oszt szét a kortárs lengyel drámaírók között, de a színrevitelt is támogatja a Lengyel Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztériuma.

Összefoglalójában Pászt Patrícia megkérdezte: „Hol, mikor, hogyan száguldott el mellettünk a lengyel „drámai rendszerváltás”? Talán amikor a lengyeleknek volt bátorságuk a várható veszteségek bevallásával decentralizálni a kultúrát, stabil alapokra fektetni, és azóta is folyamatosan komoly összegekkel támogatni a civil kezdeményezéseket, vagy a mindenkori kormányzati politikától függetlenül, hozzáértő szakmai kezekbe adni a legfontosabb színházi, irodalmi intézményeket? Vagy amikor merték, merik a szakmaiságot párosítani az üzleti megfontolásokkal a kultúrában (is) úgy, hogy mindemellett leterezik a voksukat nemzeti hagyományaik és öntudatos lengyelségük mellett?”

Szerzők, rendezők, színházvezetők

Bodolay Géza rendező a *Miért írunk magunknak színre darabokat olykor?* című felszólalásában a saját munkamódszerét illusztrálta, mely során a klasszikus drámaszövegek a színreviteli folyamat során olykor annyira radikális színpadi átíráson esnek át, hogy szinte kortárs daraboknak tekinthetők. A (szín)darab sokféle szakmai és köznapi jelentése közül a felszólaló a darab, mint töredék fogalmát hangsúlyozta: „Hogy mindennel együtt a szövegeinket saját magunknak írjuk, az nem kérdés – a múlt századunk két kiváló szerzője: Németh László a Tanút, és Szabó Dezső a Ludas Mátyás füzeteket egyedül írta-szerkesztette.” Bodolay a rendező megkerülhetetlen feladatának tekinti a szöveg folyamatos színpadi átfogalmazását. Példaként Bulgakov, Molière, Schimmelpfennig, Mikszáth, Jarry, Móricz Zsigmond darabjainak saját rendezésében megvalósuló bemutatóit említette.

ságaiban keresi a kortárs szövegek iránti látszólagos érdektelenség okait. Mert a német és ír mintákhoz hasonlóan, talán a magyar közönség is „az új sztorit, a sosem hallottat vágyja, itt és most, 21. századi önmagáról” (Horváth 2022).

- Horváth János Antal. *Mit ér az ösztöndíj, ha Örkeny*. Kerekasztal-beszélgetés a Kortársak a fiókban konferencián (moderátor: Szokolai Brigitta). Magyar Művészeti Akadémia Színházművészeti Tagozata, Pesti Vigadó, Budapest, 2022. május 23.